

12. Antonyuk, V. P., Amosha, A. I., Melzer, L. G. and others. (2011). Liudskyi kapital rehioniv Ukrainy v konteksti innovatsiinoho rozvytku [The human capital of the regions of Ukraine in the context of innovation development]. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics [in Ukrainian].
13. Bogynia, D. T. (2013). Transformatsii vidtvorennia trudovoho potentsialu Ukrainy v informatsiinii ekonomitsi [Transformation of the reproduction of labor potential in the context of the formation of an information economy]. Lviv: Lviv Commercial Academy [in Ukrainian].
14. Kolot, A. M., Grishnova, O. A., Gerasimenko, O. O. (2010). Sotsializatsiia vidnosyn u sferi pratsi v konteksti stiikoho rozvytku [Socialization of relations in the field of labor in the context of sustainable development]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
15. Semey, L. K. (2016). Suchasni problemy liudskoho kapitalu u vymiri trudovoi mihratsii ta reemihratsii [Modern problems of human capital in the dimension of labor migration and reamigration]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 3 (119), pp. 67-70 [in Ukrainian].
16. Beer, Michael, Bert Spector, Paul R. Lawrence, and D. Q. Mills. (1984). *Managing Human Assets: The Groundbreaking. Harvard Business School Program*. New York: Free Press.
17. Schuler, R. S. (1992). Strategic Human Resource Management: Linking People with the Needs of Business. *Organizational Dynamics*, 21, pp. 18–32.

Стаття надійшла у редакцію 10.01.2019 р.

УДК 338.24:658:005.935:504

Черчик Лариса,
доктор економічних наук, професор,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра менеджменту
м. Луцьк; ORCID ID 0000-0002-3901-216X
e-mail: larysacherchik@gmail.com
<https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-01-55-61>

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто існуючі підходи до визначення сутності екологічної безпеки. Набули подальшого розвитку підходи до змістовного наповнення екологічної безпеки підприємства як стану захищеності від негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища та здатності швидко усунути загрози, забезпечити своє функціонування на основі екологічно орієнтованих техніко-технологічних та управлінських інновацій, що унеможливають нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, життю та здоров'ю людей. Отже екологічну безпеку підприємства доцільно розглядати з двох позицій: як захищеність довкілля, людей від негативного впливу діяльності підприємства та захищеність підприємства від екологічних загроз.

Ключові слова: підприємство, система менеджменту підприємства, екологічна безпека підприємства.

Черчик Лариса,
доктор экономических наук, профессор,
Восточноевропейский национальный университет имени Лесы Украинки,
кафедра менеджмента,
г. Луцк, ORCID ID 0000-0002-3901-216X
e-mail: larysacherchik@gmail.com

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В СИСТЕМЕ МЕНЕДЖМЕНТА ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены существующие подходы к определению сущности экологической безопасности. Получило дальнейшее развитие содержательное наполнение экологической безопасности предприятия как состояния защищенности от негативных воздействий внешней и внутренней среды и способности быстро устранить угрозы, обеспечить свое функционирование на основе экологически ориентированных технико-

технологических и управленческих инноваций, которые делают невозможным нанесение вреда окружающей среде, жизни и здоровью людей. Экологическую безопасность предприятия целесообразно рассматривать с двух позиций: как защищенность окружающей среды, людей от негативного воздействия деятельности предприятия и защищенность предприятия от экологических угроз.

Ключевые слова: предприятие, система менеджмента предприятия, экологическая безопасность предприятия.

Cherchyk Larysa,
Dr. Sc. (Economics), Professor, Lesya Ukrainka Eastern European,
National University, Head of the Department of Management
Lutsk; ORCID ID 0000-0002-3901-216X
e-mail: larysacherchyk@gmail.com

ENVIRONMENTAL SECURITY IN THE SYSTEM MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

The article examines the existing approaches to the definition of the essence of environmental safety. Further development got the approaches to meaningful filling of ecological safety of the enterprise as a condition of protection from negative influences of the internal and external environment and the ability to quickly eliminate the threats, ensure their functioning on the basis of environmentally-oriented technical, technological and managerial innovations that make it impossible to cause harm to the environment, life and the health of people. Therefore, it is appropriate to consider the environmental safety of the enterprise from two points: the protection of the environment, people from the negative impact of the enterprise and the protection of the enterprise from environmental threats.

It is proved that in Ukraine there are institutional preconditions for the implementation of tools for managing environmental safety in the enterprise management system. Namely, the processes of creating and implementing integrated quality management systems that meet the requirements of international standards are a prerequisite for the survival and sustainable development of enterprises, there is a sufficiently developed environmental law that involves international cooperation, an appropriate institutional structure is created and implemented that provides management of rational use, reproduction, protection and restoration of natural resources, state standards have been developed with requirements for the design documentation and ecological documentation from the assessment of environmental impact, environmental management system implemented as part of the overall system management.

The proposed positioning of ecological safety in the enterprise management system as a criterion for making strategic decisions on: ensuring the compliance of all aspects of the functioning of enterprises with the requirements of the current environmental legislation and national and international environmental standards; provision of ecological rehabilitation and reproduction of disturbed ecosystems; use of ecologically safe resources and technologies; training of specialists who take ecologically-motivated management decisions; use in the system of management of enterprises of ecological management; formation of an effective system of informational and analytical support for environmental safety management.

Key words: enterprise, enterprise management system, ecological safety of the enterprise.

Постановка проблеми. Нині загально визнані загрозові тенденції зростання залежності суспільства від природного середовища через вичерпання природних ресурсів, зменшення асиміляційного потенціалу навколишнього середовища, втрати ним первинних властивостей. Основними причинами цього є прийняття екологічно необґрунтованих рішень; неефективне використання природних ресурсів; споживацьке ставлення до природних ресурсів, домінування поточних інтересів над перспективними; недосконале екологічне обґрунтування проєктів; недосконалість системи державного управління, законодавчого забезпечення, організаційних механізмів у природокористуванні. Тому постає нагальна потреба реформи інститутів корпоративного екологоорієнтованого управління. Йдеться не просто про імплементацію екологічних імперативів у структуру управління підприємством, а переорієнтацію мислення, системи прийняття управлінських рішень, критеріїв ефективності згідно принципів екоефективності та екосправедливості.

Водночас, характерними ознаками господарського комплексу нашої держави є технологічна криза, фізична та моральна застарілість обладнання та технологій, високі ресурсо-, відходо- та енергоємність виробничих процесів, викривлена, незбалансована та диспропорційна галузева та територіальна структура економіки. Трансформаційні процеси в економіці повинні здійснюватися із врахуванням екологічного імперативу, адже саме момент зародження нових економічних зв'язків, яким є період трансформації економіки, є найбільш лущим для спрямування їх у потрібне, екологічно сприятливе русло, що лежать в основі екологоорієнтованого менеджменту.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам екологічної безпеки присвячено праці таких науковців, як Б. Данилишина, С. Дорогунцова, Є. Єфімова, А. Качинського, І. Огородника, І. Підкамінного, В. Потапова, Г. Серова, М. Хилько, Є. Яковлева та інших.

Поняття екологічної безпеки вперше було застосоване у 1974 р. у США, у праці генерала М. Тейлора «Законні вимоги національної безпеки», де автор наголосив на тому, що основні загрози національній безпеці США розвиваються у невійськовій сфері. Чотири роки по тому президент інституту «Уорлдуотч» Л. Браун у своїй статті «Переглянути визначення національної безпеки» виділив найважливі проблеми, серед яких, разом з енергетичною кризою, були інфляція, імміграція та екологічні загрози. Вже у 90-х роках минулого століття американські політологи дійшли висновку, що вичерпання природних ресурсів та деградація довкілля поглиблюють розрив між економічною та соціальною сферами. Отже, різні публікації, статті, а також дискусії призвели до того, що в США поняття «екологічна безпека» було включено до концепції національної безпеки [1].

Екологічна безпека насамперед пов'язана з безпекою громадян у сфері екології. Це є передумовою здійснення природного і невід'ємного права людини на безпечне довкілля. Поняття «екологічна безпека» є також складовою і передумовою національної та міжнародної безпеки.

Екологічна безпека – категорія соціальна, формується в межах суспільних відносин. Тому екологічна безпека розглядається як найважливіша суспільна цінність у процесі взаємодії людини з природним середовищем, з небезпечними речовинами, використанням руйнівних або небезпечних технологій тощо [2].

Поняття екологічної безпеки можна розглядати у різних масштабах – як локальних, регіональних, так і в глобальних. Проте екологічна безпека є обмеженою у часі та просторі, тобто зміни, які відбулись тепер, можуть стати незворотними завтра, зміни, які відбуваються у локальних межах, можуть перейти у глобальні [3].

А. Тендюк (А. Олексюк) провела дослідження та узагальнила підходи до тлумачень вченими дефініції екологічної безпеки з позиції врахування у ньому ключових об'єктів екологічної безпеки. Так, перша група вчених розглядають екологічну безпеку з позицій відсутності зовнішніх загроз, тобто стану захищеності виключно для людини та суспільства, тобто з позицій антропоцентричного підходу; друга група вчених виділяють такі об'єкти як людина та природні ресурси, а метою забезпечення екологічної безпеки є якісне середовище проживання людини та забезпечення потреби в природних ресурсах для нормального економічного та соціального розвитку суспільства та держави; третю групу представляють вчені, які виділяють серед об'єктів не лише людину, але і біосферу, що дає поєднання антропоцентричного та біоцентричного підходів; четверту групу представляють вчені, які у тлумаченні екологічної безпеки враховують антропоцентричний, біоцентричний та ресурсний підходи [4, с. 12-13].

Проте, незважаючи на ці розробки, залишають дискусійними питання змістовного наповнення екологічної безпеки підприємства, його місця в системі менеджменту підприємства. Тому наукові дослідження в цьому напрямі залишаються актуальними.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування змістовного наповнення екологічної безпеки в системі менеджменту підприємства. Основними завданнями дослідження є: узагальнення існуючих підходів до визначення сутності екологічної безпеки; формування підходів до позиціонування екологічної безпеки в системі екологічного менеджменту підприємства.

Виклад основного матеріалу. Для формування теоретико-методичних підходів до дослідження екологічної безпеки актуальнішою є основна позиція або критерії, що лежать в основі трактування її сутності. Зокрема, екологічна безпека як стан належної екологічної ситуації та зменшення небезпеки для здоров'я трактується у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 50) [5], як відсутність суттєвих збитків для НПС – ДСУ «Безпека промислових підприємств. Терміни і визначення» [6]; як захищеності від екологічних загроз і складову національної безпеки її розглядає А. Качинський [3]; як стан захищеності від небезпек різного походження – І. Підкамінний [7], І. Огородник [8], О. Судакова, Д. Судакова [9]; як гарантії економічного розвитку підприємства, на основі безпечного використання зовнішнього і внутрішнього соціально-економічного, природно-ресурсного та мінерально-сировинного потенціалу – О. Ілляшенко, О. Будрик, [10], М. Костецький [11]. В. Щербина розглядає безпеку як комплексне поняття, і таку систему заходів, що забезпечують нейтралізацію можливих негативних наслідків. Це вимагає професійної підготовки фахівців, які

кваліфіковано можуть забезпечити достатній рівень безпеки і такий «бажаний» стан суб'єкта управління, за якого ймовірність змін його якостей і параметрів зовнішнього середовища негативно не впливає на результати діяльності [12, с. 222]. А Войнаренко та О. Яременко зазначають, що безпека – це «такий стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування» [13, с. 60].

Таким чином, визначення сутності екологічної безпеки неоднозначне, при цьому найчастіше її розглядають як: стан захищеності від екологічних загроз; відсутністю суттєвих збитків для навколишнього середовища; стан належної екологічної ситуації; мінімальний антропогенний вплив на навколишнє середовище та об'єкти біосфери; відсутність загроз для природних об'єктів; відсутність екологічного ризику; забезпечення відтворення природно-ресурсного потенціалу та відповідних умов для життєдіяльності населення.

Екологічна безпека передбачає задоволення екопотреб у всіх виявах життєдіяльності, гарантію проживання в екологічно чистому та сприятливому для життєдіяльності середовищі.

Коли йдеться про екологічну безпеку підприємства, то розглядають дві позиції:

- 1) захищеність довкілля, людей від негативного впливу діяльності підприємства;
- 2) захищеність підприємства від екологічних загроз.

Виходячи з цього, виділяються внутрішні та зовнішні загрози екологічній безпеці підприємства.

Перша позиція виходить з того, що господарська діяльність пов'язана з витратами ресурсів, негативним впливом на довкілля через викиди, скиди, відходи виробничої діяльності, порушення природних ландшафтів, шкідливі умови праці, що призводить до професійних захворювань, нещасних випадків тощо. Для багатьох підприємств характерний високий рівень морального та фізичного старіння обладнання, використання застарілих технологій та технічних засобів, залишковий принцип фінансування природоохоронних заходів та капітальних вкладень в очисні споруди. Крім того приймаються управлінські рішення, де пріоритетом є економічні інтереси без урахування екологічних аспектів діяльності, наявні випадки порушення технології, техніки безпеки та принципів еколого-безпечного виробництва.

Недотримання умов екологічної безпеки призводить до збільшення витрат підприємства. Зокрема, якщо є шкідливе виробництво, зростають відповідні доплати, витрати на виплату пільгових пенсій, компенсації при професійних захворюваннях, травмах на виробництві. Якщо підприємство використовує природні ресурси, то стають платниками збору за спеціальне використання природних ресурсів на основі встановлених нормативів і лімітів, що відноситься до витрат на виробництво. Понаднормове використання оплачується з прибутку. Аналогічна ситуація зі збором за забруднення навколишнього природного середовища, що встановлюється на основі фактичних обсягів викидів і лімітів.

В цьому контексті екологічна безпека пов'язується з:

- відсутністю суттєвих збитків для навколишнього середовища завдяки використанню еколого-безпечних технологій, застосування екологічно чистого виробництва або використання очисних споруд, які мінімізують негативні впливи (викиди в атмосферу, скиди у воду, забруднення ґрунтів не перевищують ГДН);
- відсутністю негативного впливу на здоров'я людей – жителів території, де розміщене підприємство і працівників підприємства;
- дотриманні норм чинного екологічного законодавства та зменшення витрат і втрат від забруднення навколишнього середовища;
- створення на підприємствах безпечних умов праці, забезпечення техніки безпеки;
- можливість отримання переваг за умови екологобезпечної діяльності (підвищення конкурентоспроможності за рахунок позитивного іміджу, зниження непродуктивних витрат, збільшення прибутків за рахунок вищих цін на екологічно чисту продукцію; підвищення експортного потенціалу).

Друга позиція, пов'язана з зовнішніми загрозами екологічній безпеці підприємств, визначається, в першу чергу, сферою та специфікою їх діяльності. Зокрема, для підприємств сільськогосподарської сфери, лісового господарства та інших підприємств-природокористувачів, важливі природно-кліматичні, природоресурсні умови, відсутність природних та техногенних катаклізмів. Для багатьох закладів сфери послуг важливе чисте довкілля, повітря, наявність непорушених екосистем, якісної прісної води (туризм, рекреація).

В цьому контексті екологічна безпека підприємства пов'язується з: наявністю сприятливих природно-кліматичних умов; наявністю та доступністю до необхідних природних ресурсів, у тому

числі, водних, земельних; відсутністю загроз природного та техногенного походження (в тому числі радіаційного, акустичного, іонізуючого, хвильового); відсутністю негативного впливу – забруднень, шкідливих відходів, з боку інших суб'єктів; наявністю дієвої правової бази та системи управління охороною навколишнього природного середовища; дотриманням екологічних нормативів, технічних, санітарно-гігієнічних, будівельних та інших норм і правил, що містять вимоги щодо охорони довкілля.

Є ще один важливий аспект. Україна поставила за мету інтегруватися у Європейський Союз, а це передбачає виконання певних вимог. У ЄС сформовано понад 300 правових актів (конвенції, директиви, постанови, правила та рекомендації), які визначають його екологічну політику.

Екологічне законодавство ЄС забезпечує:

- суворий контроль за викидами від автотранспорту, небезпечними хімічними речовинами в споживчих товарах, рух відходів, контроль за небезпечними речовинами та препаратами і т. д.;

- контроль за діяльністю, виробничими процесами, які впливають на навколишнє середовище або здоров'я людини;

- охорону якості навколишнього середовища.

Діє Міжнародна Декларація більш чистого виробництва (Cleaner Production), Стратегія «Integrated Product Policy (IPP)» (Комплексна політика продукту), метою якої є сприяння розвитку ринку екологічно чистих продуктів. Ця стратегія зосереджується на трьох етапах процесу прийняття рішень, які значною мірою впливають на життєвий цикл продуктів.

Визначено процедури та процесуальні права щодо оцінки впливу проектів та видів діяльності на навколишнє природне середовище. Зокрема, в країнах ЄС діє директива «Оцінка впливу деяких державних і приватних проектів господарської діяльності на навколишнє середовище», відповідно до якої така оцінка обов'язкова для проектів, які можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище.

Відповідно до цього в Україні відбуваються процеси створення і впровадження інтегрованих систем управління якістю (ДСТУ ISO 9001, ДСТУ ISO 14000, OHSAS 18000), які відповідають вимогам міжнародних стандартів. Це є умовою для сталого розвитку підприємств, їх виходу і просування на міжнародні ринки, оскільки відповідність стандартам та наявність сертифікованих систем управління якістю підвищує довіру зі сторони інвесторів і потенційних споживачів.

В Україні:

- відбулись процеси створення і впровадження інтегрованих систем управління якістю (ДСТУ ISO 9001, ДСТУ ISO 14000, OHSAS 18000), які відповідають вимогам міжнародних стандартів, є умовою для виживання і сталого розвитку підприємств, їх просування на міжнародні ринки, оскільки їх наявність підвищує довіру зі сторони інвесторів;

- існує достатньо розвинене екологічне право, що передбачає міжнародне співробітництво (ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», «Земельний кодекс», «Водний кодекс», «Кодекс про надра», «Лісовий кодекс», «Про охорону атмосферного повітря», «Про тваринний світ», «Про рослинний світ»;

- створена і діє відповідна інституційна структура, що забезпечує управління раціональним використанням, відтворенням, охороною та відновленням природних ресурсів (Міністерство екології та природних ресурсів, Державне агентство водних ресурсів України, Державна служба геології та надр України, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство екологічних інвестицій України, Служба державної охорони природно-заповідного фонду України, Державне агентство земельних ресурсів України, Державне агентство лісових ресурсів України, Державне агентство рибного господарства);

- розроблено державні стандарти з вимогами до формування проектної документації та екологічної документації з оцінки впливу на навколишнє середовище;

- впроваджені положення про екологічний моніторинг та екологічне прогнозування [14];

- згідно з міжнародним стандартом ISO 14001, впроваджуються системи екологічного менеджменту як частини загальної системи менеджменту, що дозволяє встановити екологічні аспекти організації та їх вплив на навколишнє природне середовище, забезпечує порядок і послідовність вирішення підприємством екологічних проблем, з використанням таких інструментів як екологічна політика; планування природоохоронної діяльності відповідно до прийнятої екологічної політики; організація діяльності в системі екологічного менеджменту; внутрішні перевірки і коригування діяльності; аналіз результатів роботи та перегляд системи екологічного менеджменту; демонстрацію досягнутих у системі екологічного менеджменту результатів та їх послідовне поліпшення [15].

Проте важливо, щоб досвід ЄС використовувався і реалізовувався на практиці. Підприємства, які виходять на міжнародні ринки, змушені дотримуватись міжнародних норм, здійснювати діяльність згідно стандартів ISO 14000 і одержувати сертифікат з екологічної безпеки виробництва і продукції.

З цієї позиції екологічна безпека підприємства визначається такими характеристиками: екологізацією виробництва; переходом на виробництво екологічно чистої продукції; застосуванням сучасних екологобезпечних технологій; застосуванням енергоощадних, ресурсощадних, безвідходних технологій, технологій замкнутого циклу; забезпечення відповідності стандартам якості не лише продукції, а й всього виробничого циклу.

Висновки. Отже, на основі зазначеного можна стверджувати, що екологічна безпека підприємства – це, з одного боку, стан захищеності від негативних впливів внутрішнього та зовнішнього середовища, з другого – його здатність швидко усунути загрози, забезпечувати своє функціонування на основі екологоорієнтованих техніко-технологічних та управлінських інновацій, що унеможливають нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, життю та здоров'ю людей.

Оскільки екологізація виробництва відображає довготермінові цілі розвитку підприємства, екологічну безпеку в системі менеджменту підприємства доцільно розглядати як критерій прийняття стратегічних рішень щодо: забезпечення відповідності усіх аспектів функціонування підприємств вимогам чинного екологічного законодавства та національних і міжнародних екологічних стандартів; забезпечення екологічного оздоровлення та відтворення порушених екосистем; використання екологобезпечних ресурсів та технологій; підготовки фахівців, які приймають екологомотивовані управлінські рішення; використання в системі управління підприємствами екологічного менеджменту; формування ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління екологічною безпекою.

Розроблені в статті загальні положення щодо визначення сутності екологічної безпеки та її місця в системі менеджменту підприємства потребують подальшого розвитку. Зокрема, актуальними залишаються проблеми формування системи управління екологічною безпекою, організаційного та кадрового забезпечення цих процесів.

Джерела та література

1. Прокіп А. В., Восканян С. Ю. Екологічна безпека адміністративно-територіальної одиниці як важливий чинник соціально-економічного розвитку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 1. С. 1–10.
2. Гетьман А. П., Шульга М. В. Екологічне право України: Підручник. Харків : Право, 2005. 260 с.
3. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз, перспективи покращення. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>.
4. Герасимчук З. В., Олексюк А. О. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2007. 280 с.
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
6. ДСТУ 2156-93 Безпечність промислових підприємств. Терміни та визначення. URL: <http://document.ua/bezpechnist-promislovih-pidpriemstv.-termini-ta-viznachennja-nor3429.html>.
7. Підкамінний І. М. Регіональні аспекти техногенно-екологічної безпеки населення України : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка»; НАН України. Рада з вивч. продукт. сил України. Київ: Вид-во «Либідь», 2000. 20 с.
8. Огородник І. Управління екологічною безпекою міста. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Comp-nauku/2010_672/41.pdf.
9. Судакова О. І. Судакова Д. А. Забезпечення екологічної безпеки виробничих підприємств. *Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти* : матеріали междунар. наук.-практ. конференції. 2011. URL: http://www.confcontact.com/20110629/2_sudakova.php.
10. Ілляшенко О. В., Будрик О. І. Еколого-економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1 (25). С. 72–82.
11. Костецький М. Р. Система управління еколого-економічною безпекою підприємства : Автореф. дис. кандидата екон. наук: 08.00.04 економіка та управління підприємствами. ПВНЗ «Європейський університет». Київ, 2010. 21 с.
12. Щербина В. М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 1. С. 220–225.
13. Войнаренко М., Яременко О. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників. *Економіст*. 2008. № 12. С. 60–63.

14. Черчик Л. М. Менеджмент якості навколишнього середовища. *Економічні інновації : Збірник наукових праць*. 2016. Випуск № 61. С. 377–383.
15. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування : ДСТУ ISO 14001-97. Київ: Держстандарт України, 1997. 26 с.

References

1. Prokip A. V., Voskanyan S. Yu. (2009) Ekologichna bezpeka administratyvno-terytorial'noyi odynci yak vazhlyvyj chynnyk social'no-ekonomichnogo rozvytku. [Ecological security of the administrative-territorial unit as an important factor in socio-economic development] *Naukovyj visnyk Lviv'skogo derzhavnogo universytetu vnutrishnix sprav* – [Scientific herald of Lviv State University of Internal Affairs]. 1. 1–10. [in Ukrainian].
2. Getman A. P., Shul'ga M. V. (2005) Ekologichne pravo Ukrayiny [Environmental Law of Ukraine] *Xarkiv : Pravo*. 260 [in Ukrainian].
3. Kachynskyj A. B. Ekologichna bezpeka Ukrayiny: sy'stemnyj analiz, perspektyvy pokrashhennya. [Ecological safety of Ukraine: system analysis, prospects for improvement] URL: <http://old.niss.gov.ua/book/Kachin/index.htm>. [in Ukrainian].
4. Gerasymchuk Z. V., Oleksyuk A. O. (2007) Ekologichna bezpeka regionu: diagnostyka ta mexanizm zabezpechennya [Ecological safety of the region: diagnostics and mechanism of support]. *Luc'k : Nadstyr'ya*. 280. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrayiny «Pro oxoronu navkolyshn'ogo pryrodnoho seredov'shha» [On Environmental Protection]. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. [in Ukrainian].
6. DSTU 2156-93 Bezpechnist' promyslovyx pidpryemstv. Terminy ta vyznachennya. [Safety of industrial enterprises. Terms and definitions] URL: <http://document.ua/bezpechnist-promislovih-pidpriemstv.-terminita-viznachennja-nor3429.html>. [in Ukrainian].
7. Pidkaminnyj I. M. (2000) Regional'ni aspekty texnogenno-ekologichnoyi bezpeky naselennya Ukrayiny [Regional aspects of technogenic and ecological safety of population of Ukraine]: avtoref. dy's. kand. ekon. Nauk – Extended abstract of candidate's thesis: K. : Vy'd-vo «Ly'bid'». 20. [in Ukrainian].
8. Ogorodnyk I. (2010) Upravlinnya ekologichnoyu bezpekoyu mista. [Management of ecological safety of the city] URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Komp-nauky/2010_672/41.pdf. [in Ukrainian].
9. Sudakova O. I. Sudakova D. A. (2011) Zabezpechennya ekologichnoyi bezpeky vyrobny'chyx pidpryemstv. [Ensuring of ecological safety of industrial enterprises.] *Kachestvo ekonomy'cheskogo razvyty'ya: global'nye y lokal'nye aspekty : materyaly mezhdunar. nauk.-prakt. konferency*. URL: http://www.confcontact.com/20110629/2_sudakova.php. [in Ukrainian].
10. Illyashenko O. V., Budryk O. I. (2017) Ekologo-ekonomichna bezpeka pidpryemstva: teorety'chni aspekty. [Ecological and economic security of the enterprise: theoretical aspects] *Ekonomichna strategiya i perspektyvy rozvytku sfery torgivli ta poslug* – [Economic strategy and prospects for the development of trade and services]. *Vyp. 1 (25)*. 72-82. [in Ukrainian].
11. Kosteczkyj M. R. (2010) Sy'stema upravlinnya ekologo-ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryemstva [System of management of ecological and economic safety of the enterprise]: Avtoref. dy's. kandydata ekon. Nauk – Extended abstract of candidate's thesis: Ky'yiv, 21. [in Ukrainian].
12. Shherby'na V. M. (2004) Informacijne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstv ta ustanov [informational support of economic safety of enterprises and institutions]. *Aktual'ni problemy ekonomiky* – [Actual problems of the economy]. 1. 220-225. [in Ukrainian].
13. Vojnarenko M., Yaremenko O. (2008) Upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryemstv na osnovi ocinky vidy'len' porogovyx pokazny'kiv. [Management of economic safety of enterprises on the basis of estimation of deviations of threshold indicators] *Ekonomist* – [Economist]. 12. 60-63. [in Ukrainian].
14. Cherchyk L. M. (2016) Menedzhment yakosti navkolyshn'ogo seredov'shha [Quality management of the environment]. *Ekonomichni innovaciyi : Zbirnyk naukovy'x prac* – [Economic innovations: Collection of scientific works]. 61. 377–383. [in Ukrainian].
15. Sy'stemy upravlinnya navkolyshnim seredov'shem. Sklad ta opys elementiv i nastanovy shhodo yix zastosuvannya [Environmental management systems. Composition and description of elements and guidelines for their application] DSTU ISO 14001-97. K. : Derzhstandart Ukrayiny. 1997. 26. [in Ukrainian].

Стаття надійшла в редакцію 04.01.2019 р.